

*І. О. Макаренко,
здобувач, Чернігівський державний технологічний університет*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

*Визначено поняття державної промислово-інноваційної політики.
Визначено завдання державної промислово-інноваційної політики.*

*The concept of state industrially-innovative policy is certain. The task
of state industrially-innovative policy is certain.*

Ключові слова: державне управління, інноваційний чинник, конкурентоспроможність, напрям, промислова політика, стратегія.

ВСТУП

Сучасна роль держави в реалізації промислової політики полягає у формуванні оптимальної структури виробництва та виробничої інфраструктури, що відповідає повному інноваційно-інвестиційному циклу; забезпеченні формування збалансованого нормативно-правового поля для ефективного розвитку промисловості та прискореного розвитку промисловості за рахунок розширеного інвестування, подальшого збільшення внутрішніх і зовнішніх ринків збуту.

Подальший аналіз існуючих підходів науковців та практиків до проблем розвитку промислового комплексу реального сектора економіки дозволить нам виділити основні особливості цього процесу та здійснити порівняльну характеристику концептуальних підходів до формування державної промислової політики з врахуванням регіональних аспектів та інноваційних чинників економічного зростання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У своїх дослідженнях вплив даного чинника на формування промислового комплексу постіндустріального типу розглядали О. Кондрашов, Ю. Бажал, М. Якубовський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Пашута, В. Александрова, О. Лапко, М. Данько та ін. Проведений аналіз зазначених наукових праць показав однозначність думок, що сучасна промислово-інноваційна політика формується під впливом підвищення інтелектуального потенціалу населення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дати визначення поняттю державної промислово-інноваційної політики;

— визначити завдання державної промислово-інноваційної політики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Слід зазначити, що жодна тема в концепціях економічних реформ України не відрізнялась полярністю думок так, як питання про актуальність і тип промислової політики нашої держави. Зокрема, на початку 90-х років про промислову політику не писали взагалі, вважали це явище зниклим в минуле разом з радянською системою. З 1994 р. концепції державної промислової політики України формувалися в двох напрямках. Перший — розвивався в рамках так званого "сучасного монетаризму" [9, с. 402]. Другий концептуальний напрям державної промислової політики базується в основному навколо питань про роль держави в економічному розвитку і має назву "немонетаристський" [9, с. 402]. Зокрема, представники першого напрямку, як В. Кушлін, виступають проти державної "жорсткості" в промисловій політиці [6, с. 274] і наполягають на непрямому державному регулюванні економіки за допомогою інституційних (регуляторних) засобів. Ще один представник "монетаристського" напрямку Б. Зблотький зазначає, що оскільки ринкова економіка передбачає створення передумов для вільного підприємництва, то промислова політика уряду має набувати таких рис, за яких підприємці й бізнесмени зможуть вільно здійснювати організацію

виробництва, капіталовкладень, завойовувати позиції на ринку. Тобто, — це означає перехід від вертикальної до горизонтальної промислової політики. Держава може надати економіці певну підтримку, наприклад, у вигляді фінансової допомоги науково-дослідницькій діяльності, однак державна бюрократична машина неспроможна прогнозувати майбутні ринкові умови краще, ніж самі підприємства. Схожу думку зустрічаємо і у О. Нестеренка. "За державою, — зазначає автор, — зберігаються завдання організації діяльності багатьох економічних, наукових, освітніх і культурних структур, забезпечення незалежності країни, дотримання громадського порядку і законності тощо. Отже, держава набиратиме важливого значення і має бути сильною, але не тоталітарною" [8, с. 39].

Дослідження показало, що протягом 1991—2002 рр. в Україні відбувався пошук моделі промислового розвитку. Як взірці пропонувалися моделі країн Латинської Америки, окремих країн Центральної та Західної Європи, Південно-Східної Азії, оскільки, на думку деяких економістів, їх швидкий розвиток, зокрема країн Південно-Східної Азії, пояснюється ефективною вертикальною промисловою політикою — активною роллю держави у визначенні пріоритетних напрямів капіталовкладень в економіку. Однак це не зовсім так, оскільки, по-перше, загального рецепту успіху не існує, є тільки багатий і різноманітний досвід; по-друге, у своєму розвитку країни Південно-Східної Азії спиралися на цивільне (для споживчого ринку) виробництво, що перебувало у приватній власності. В Україні, навпаки, за радянських часів сформована високомітаризована промисловість, що належить державі, тому промислова політика має набагато менше шансів на успіх; по-третє, державне планування не завжди давало очікувані результати. В Японії, наприклад, одні державні плани забезпечували відповідне зростання, а інші — були лише засобом підтримання "на плаву" збиткових підприємств [4, с. 351].

Другий концептуальний напрям державної промислової політики підтримують багато українських і зарубіжних вчених [2, с. 10, та ін.]. Як відмічає Ю. Гончаров, жодна економічно розвинена країна світу кінця ХХ століття не заохочує стихійної ринкової економіки і навіть так званого вільного ринку. Розвинена система ринкових відносин потребує безпосереднього впливу з боку держави [2, с. 80]. Потрібна послідовна державна політика, спрямована на концентрацію та ефективне використання економічних ресурсів для зростання й розвитку промисловості.

При реалізації промислової політики важливо, щоб її складові були логічно взаємопов'язані, про що й свідчить минулий досвід. Так, в 50—60-і роки ХХ століття в світовій практиці переважав галузевий підхід до здійснення промислової політики — захист та стимулювання розвитку певних галузей, протекціонізм у міжнародній торгівлі. У 80-і роки промислова політика переноситься в горизонтальну площину: держава не віддає переваги окремим галузям, а створює сприятливі умови, які дозволяють забезпечити конкурентоспроможність підприємств на світовому ринку. Це, безперечно, пов'язано з поширенням процесу глобалізації економіки, збільшенням її взаємозалежності. Досвід реформування 90-х років показав, що ринкові реформи, які не підтверджені промисловою політикою, здатні не тільки привести до втрати країною її технологічних позицій на світовому ринку, але й до розвитку таких негативних процесів, як значний спад виробництва, зростання безробіття тощо. Це також доводить доцільність перенесення промислової політики в економічних реформах на перший план.

Слід зазначити, що інноваційне спрямування світового розвитку, яке стає переважаючим у підходах до формування національної економіки, все більше впливає на визначення промислової політики держави. У ХХІ столітті врахування інноваційного фактора стає вирішальною умовою подальшого розвитку сучасних економічних систем. Тому одноставною на сьогодні сприймається думка, що стає промислове зростання в Україні може бути досягнуте тільки на інноваційній основі при активному використанні сучасних науково-інноваційних розробок. Лише в цьому випадку реалізуються плани високої якості зростання, ресурсозбереження, ефективності виробництва, випуску конкурентоспроможної на внутрішньому і світовому ринках продукції.

З цих позицій сьогодні слід розглядати і реалізовувати саме промислово-інноваційну політику. Вона одночасно є складовою промислової та інноваційної політики держави, тобто має надавати інноваційну спрямованість промислому розвитку національної економіки.

Головна мета формування промислово-інноваційної політики полягає у створенні сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу, який відповідає аналогічним утворенням розвинутих держав світу. Слід зазначити, що не є новими два перших підходи до формування промислової політики стосовно імпортозаміщення та орієнтування на експорт. Імпортозаміщуюча промислова політика — це виті-

снення з внутрішнього ринку імпортованих товарів і послуг, за структурно деформованої, низькоєфективної національної промисловості, яка може стати об'єктивною необхідністю, оскільки попит на внутрішньому ринку високий, а значний за кількістю промисловий потенціал неспроможний задовольнити його (хоча на сьогодні політика імпортозаміщення втратила свою значущість як засіб створення відносно відособленої національної економічної системи).

Що стосується експортоорієнтованої політики, то специфічним в цьому напрямі є трактування сучасних перетворень в системі промислової політики. Так, наприклад, В. Кушлін подає розгорнуту характеристику п'яти можливих варіантів промислової політики [6, с. 5]: 1) "стара індустрія" — це промислові підприємства, які побудовані в радянські часи; галузі національної економіки, в першу чергу ті, які зазнають труднощів у адаптації до глобального ринку. Основна мета сучасних перетворень — забезпечення конкурентоспроможності існуючих індустріальних підприємств; 2) інтегрована бізнес-групи — це окремі підприємства, що успішно адаптуються до умов праці на відкритому ринку і мають сировинну спеціалізацію. Їх головна мета — експансія ефективної діючих національних корпорацій у неефективних секторах економіки; 3) промислові регіони — це органи влади старих промислових регіонів, які підтримують територіально-виробничі комплекси. Їхня мета — збереження рівня індустріального виробництва й зайнятості в старих промислових регіонах; 4) технологічне лобі — це окремі технології або інноваційні компанії. Головна стратегічна задача тут — експансія національної індустрії у сфері високотехнологічних виробництв; 5) сектор, що адаптований до глобального ринку — підприємницька активність. Необхідний для усунення диспропорцій у розвитку ринкових процесів.

Третій концептуальний напрям формування промислової політики — орієнтація на відновлення відтворювального процесу — полягає у зосередженні ресурсів держави на галузях промисловості, які виготовляють продукцію, що користується попитом.

Наступний відокремлений концептуальний підхід — це орієнтація на структурну перебудову на основі інноваційної моделі розвитку. В публікації М.П. Денисенко, А.П. Гречан [3, с.10] під структурною політикою розуміють промислово політику як "сукупність заходів, що впливають на економічне життя, становище галузей і підприємств або груп підприємств через спеціальні державні

рішення". Тобто при визначенні поняття "промислова політика" підкреслюються засоби, які вона застосовує, і сфера їх використання.

Сьогодні очевидно, що сталий розвиток реального сектора в Україні не може бути забезпечений лише структурними перетвореннями чи організаційними змінами, як і іншими окремими елементами та механізмами. Необхідний цілий комплекс економічних механізмів, найважливіші з яких — інвестиційні, грошово-кредитні, бюджетні, податкові, науково-технічні, інноваційні. Ще одна умова — діяльність відповідних інститутів, створення яких ініціює держава і які органічно вписуються в економічну систему, забезпечуючи її ефективне функціонування. Розглядають напрями формування структурно-промислової політики, найважливіший з яких вони називають "інституціолізована промислова політика", "за якої регулятивні функції держави спрямовані на створення сприятливого макроекономічного, інституціонального середовища та законодавчого поля" [7, с. 54].

Для того, щоб сформувати п'ятий напрям — промисловий комплекс постіндустріального типу — зокрема, Ю. Гончаров пропонує зосередити увагу на активізації структурної перебудови економіки [2, с. 75]. Ще один пріоритетний напрям в цьому аспекті відмічають Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук [1, с. 191] — це створення умов для сталого економічного зростання на базі інноваційного оновлення. Погоджуємося із загальною для цього напрямку думкою, що промисловий комплекс постіндустріального типу повинен бути, перш за все, конкурентоспроможним на світовому ринку. Стратегічною рушійною силою для цього виступає гуманітарний або соціально-психологічний чинник, що "в діяльності виявляє себе через інформаційно-інтелектуально-інноваційний ресурс" [1, с. 50].

Цьому процесу мають сприяти такі принципи розвитку, як свобода творчості, недоторканість інтелектуальної власності, непротиставлення інтелектуалізації суспільства загальній ході прогресивних змін, їх синхронізація та взаємодоповнення, взаємоув'язування інтелектуалізації та інформатизації, надання нового змісту його структурним утворенням, активне включення до міжнародного поділу праці. Головна мета стратегії промислово-інноваційної політики України — забезпечення модернізації і структурної перебудови виробничого потенціалу з урахуванням усіляких факторів, що впливають на ефективне функціонування підприємств [7, с. 55].

У напрямі промислово-інноваційного розвитку А. Гальчинський,

В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко пропонують новаторську концепцію розвитку економіки, орієнтовану на майбутнє — "теорію інтелектуального лідерства" [5, с. 187], яка спрямовує потенційні можливості розвитку конкурентних виробництв із знанням та навичками людей (інтелектуальним капіталом) на формування перспективного ринку високотехнологічної продукції.

При формуванні державної промислової політики слід також враховувати наслідки економічної кризи в Україні, на подолання яких, як зазначає В. Ландик [7, с. 53], вона повинна зважати. На відміну від циклічних криз на Заході, у нас криза виникла і поширилася у зв'язку з перетворенням планової господарської системи в ринкову. Другою її особливістю є те, що вона розвинулася в усіх галузях економіки, а особливо впливовою була у матеріальному виробництві (промисловості, сільському господарстві). Третью особливістю української кризи було масштабне поширення корумпованості, тінізація і олігархізація економіки. Ці особливості вказують на необхідність формування промислової політики, яка об'єднувала б державне регулювання і ринкове саморегулювання та була б спрямована на підвищення ефективності промислового комплексу України.

Проведений аналіз концептуальних підходів [2; 4; 6; 7 та ін.] дозволяє нам визначити основні напрями сучасної державної промислово-інноваційної політики (рис. 1).

Дані напрями взаємопов'язані та доповнюють один одного. Зокрема, структурна перебудова у промисловому секторі економіки має пріоритетне значення для національної економіки та передбачає орієнтування на розвиток пріоритетних галузей промисловості, державне стимулювання наукомістких і високотехнологічних виробництв, повне та ефективне використання науково-технічних розробок. Насичення вітчизняного ринку конкурентоспроможною промисловою продукцією можливо забезпечити також заходами ефективною інвестиційною, грошово-кредитною та податковою політики. Так, податкова політика має стимулювати інвестиції та інновації у високотехнологічні галузі; а в заходах грошово-кредитної політики повинно бути кредитування пріоритетних галузей промисловості під державні гарантії тощо.

Сьогодні суттєво змінюється характер і зростає роль промислової політики, яка є головною складовою економічної політики держави. Вона все більше спрямовується на виконання завдання вироблення чіткої інноваційної стратегії, націленої на розвиток прогресивних технологічних укладів, застосування усього

Рис. 1. Основні напрями державної промислово-інноваційної політики в Україні

арсеналу інструментів прямого і непрямого стимулювання інноваційного процесу, а також формування комплексу інфраструктури з використанням новітніх комунікацій та інформаційних технологій. У свою чергу, інноваційна політика — комплексна система заходів щодо стимулювання розробки, супроводу, управління, планування і контролю процесів інноваційної діяльності в сфері науки, техніки і матеріального виробництва, ув'язаних з адекватними заходами у важливих сферах життєдіяльності суспільства, що забезпечують у сукупності створення усіх необхідних умов реалізації поточних та перспективних цілей соціальної складової розвитку держави. Отже, на нашу думку, це невід'ємна складова і багато в чому визначальна частина загальної промислової політики, яка в умовах переходу до постіндустріальної економіки змінює свій зміст. Сьогодні її головною метою є підвищення конкурентоспроможності країни на основі розвитку високотехнологічних та наукомістких виробництв.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на вищезазначене, можна дати наступне визначення державної промислово-інноваційної політики: державна промислово-інноваційна політика — це взаємопов'язана діяльність держави та недержавних інститутів, яка включає організацію та координацію промислових виробництв, що мають вирішальний вплив на соціально-економічний розвиток; підприємств, що належать до різних форм власності, розвиток яких потребує регулюючого державного впливу, та спрямована на реалізацію стратегічних завдань держави щодо удосконалення існуючої структури промисловості, забезпечення прискорення її інноваційного розвитку,

підтримки інтересів національного товаровиробника і підвищення конкурентоспроможності промислової продукції до світового рівня. Головне завдання такої політики — забезпечення здійснення структурних зрушень в бік пріоритетного розвитку високотехнологічних секторів економіки.

Література

1. Антонюк Л.А., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації. — К.: КНЕУ, 2003. — 394 с.
2. Гончаров Ю.В. Промислова політика України: проблеми і перспективи. — К.: Наукова думка, 1999. — 277 с.
3. Денисенко М.П., Гречан А.П. Тенденції розвитку на інноваційних засадах галузевої структури промисловості України // Проблеми науки. — 2006. — № 7. — С. 9—15.
4. Заблоцький Б.Ф. Перехідна економіка: посібник. — К.: Вид. центр "Академія", 2004. — 512 с.
5. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. — К.: Знання України, 2002. — 336 с.
6. Кушлин В.И. Траектории экономических трансформаций. — М.: ЗАО "Изд-во "Экономика". — 2004. — 310 с.
7. Ландик В.И. Промислова політика України в контексті переходу до інноваційної моделі зростання // Вісник Академії економічних наук України. — 2003. — № 1. — С. 53—57.
8. Никифоров А.Є. Промислова політика: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 306 с.
9. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / Відповід. ред. Г.Н.Климко. — К.: Знання-Пресс, 2002. — 615 с.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2010 р.